

DOROTA PYĆ*

PARADYGMATY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU GOSPODARKI MORSKIEJ I NIEBIESKIEJ GOSPODARKI Z PERSPEKTYWY KONWENCJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH O PRAWIE MORZA

Abstrakt

Gospodarcze użytkowanie morza obejmuje m.in.: żeglugę morską ściśle związaną z przewozem ładunków i pasażerów oraz działalnością prowadzoną w portach morskich, rybołówstwo i akwakulturę, górnictwo morskie, morską energetykę odnawialną, w tym rozwój technologii pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych (wiatru, fal morskich, pływów), turystykę morską i przybrzeżną. Wszystkie te obszary działalności gospodarczej wchodzi w skład gospodarki morskiej. Spojrzenie na gospodarkę morską przez pryzmat zrównoważonego rozwoju doprowadziło do wykrystalizowania się koncepcji niebieskiej gospodarki zarówno na płaszczyźnie uniwersalnej w Narodach Zjednoczonych, jak regionalnej, np. w Unii Europejskiej. Niebieska gospodarka (*blue economy*) to gospodarka niskoemisyjna, zasobooszczędna, o obiegu zamkniętym, oparta na wzorcach zrównoważonej konsumpcji i produkcji, wpływająca na dobrobyt ludzi i sprawiedliwość społeczną, zapewniająca wartość ekonomiczną i zatrudnienie oraz znacznie zmniejszająca zagrożenia dla środowiska i niedobory ekologiczne. Niebieska gospodarka ma na celu promowanie wzrostu gospodarczego, włączenia społecznego oraz zachowanie i poprawę warunków życia przy jednoczesnym zapewnieniu zrównoważenia środowiskowego mórz i oceanów oraz obszarów przybrzeżnych. Ramy prawne niebieskiej gospodarki są zawarte w postanowieniach konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS). Funkcją dalszego rozwoju niebieskiej gospodarki jest szeroko rozumiane bezpieczeństwo dzięki realizacji celów zrównoważonego rozwoju (*sustainable development goals* – SDGs).

Słowa kluczowe: gospodarka morska, niebieska gospodarka, gospodarka oceaniczna, prawo morza, obszary morskie, zrównoważony rozwój, SDGs

* dr hab. Dorota Pyć prof. UG, kierownik Katedry Prawa Morskiego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, ORCID 0000-0003-0111-4184, dorota.pyc@prawo.ug.edu.pl

WPROWADZENIE

Rozwiązywanie globalnych problemów oceanicznych¹ wymaga analizy uwzględniającej nie tylko ekonomiczne i polityczne aspekty światowej gospodarki morskiej, ale również czynniki społeczne i środowiskowe (ekologiczne), które ją warunkują, a także implikuje rozwijanie instrumentów zrównoważonego zarządzania morzem z wykorzystaniem zgromadzonej wiedzy morskiej². Istotną cechą struktur instytucjonalnych zrównoważonego zarządzania morzem w przyszłości mogą się stać mezo-instytucje³, wyposażone w instrumenty pozwalające na elastyczność niezbędną do dostosowania się do zmieniających się okoliczności i zachowania operacyjności, przy jednoczesnym korzystaniu ze wsparcia ze strony interesariuszy, generujące stosunkowo niskie polityczne i gospodarcze koszty.

Usługi ekosystemowe⁴ dostarczane przez oceany, morza i obszary przybrzeżne przyczyniają się do eliminowania ubóstwa i głodu oraz zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. Jednak Ocean Światowy jest też poważnie zagrożony nastawioną na zysk i odbywającą się kosztem środowiska działalnością człowieka, powodującą jego degradację. Zakwaszenie, zanieczyszczenie, ocieplenie oceanów, eutrofizacja i zubożenie łowisk to tylko niektóre przykłady procesów o negatywnych dla ekosystemów morskich i przybrzeżnych skutkach. Procesy te są szkodliwe dla całej naszej planety⁵.

Skutki degradacji środowiska często trudno oszacować. Zanieczyszczenia mogą podlegać kumulacji w czasie i przestrzeni. Z tego względu konieczne są działania skierowane na zapewnienie praw Oceanu Światowego do ochrony⁶. Około 40% światowej populacji mieszka w pobliżu obszarów przybrzeżnych.

¹ Ocean Światowy jest dotknięty negatywnymi skutkami zmian klimatu. W wyniku topnienia lodowców, wzrostu poziomu mórz i oceanów oraz ocieplania wody oceanicznej zmieniają się warunki życia w środowisku morskim. Do oceanicznych problemów globalnych zalicza się również zakwaszanie wód morskich i zanieczyszczenie oceanów tworzywami sztucznymi; G. Argüello, *Marine Pollution, Shipping Waste and International Law*, Routledge 2020, passim.

² Komisja Europejska uruchomiła nowe Obserwatorium Niebieskiej Gospodarki, aby gromadzić wiedzę z różnych źródeł, zob. https://blue-economy-observatory.ec.europa.eu/index_en (dostęp: 18.10.2022 r.).

³ Instytucje w przestrzeni organizacyjnej – poziom mezo, zob. W. Pizło, *Instytucje mezo w przestrzeni życia społeczno-gospodarczego*, *Oeconomia* 7(2), 2008, 69-79.

⁴ M. Townsend, K. Davies, N. Hanley, J.E. Hewitt, C.J. Lundquist, A.M. Lohrer, *The Challenge of Implementing the Marine Ecosystem Service Concept*, *Front. Mar. Sci.* 5:359, 2018, <https://doi.org/10.3389/fmars.2018.00359> (dostęp: 3.10.2022 r.).

⁵ *Blue Economy: oceans as the next great economic frontier*, <https://unric.org/en/blue-economy-oceans-as-the-next-great-economic-frontier/> (dostęp: 3.10.2022 r.).

⁶ D. Pyć, *Global ocean governance: Towards protecting the ocean's rights to health and resilience*, *Marine Policy* vol. 147, 2023, s. 105328.

Ponad 3 miliardy ludzi wykorzystują oceany do zapewnienia sobie warunków do życia, a 80% światowego handlu odbywa się za pośrednictwem mórz⁷.

Rozwój międzynarodowego prawa morza pozostaje w ścisłym związku ze zintegrowanym podejściem do zarządzania środowiskiem morskim oraz jego zasobami⁸, i przez to wpływa na gospodarkę morską. Światowa gospodarka morska, określana też globalną gospodarką morską, niebieską gospodarką lub gospodarką oceaniczną⁹, jest współtworzona przez gospodarki większości państw oraz działalność prowadzoną w ramach regionalnych organizacji międzynarodowych. Istnieje międzynarodowy konsensus co do tego, że niebieska gospodarka pobudza zatrudnienie i innowacje oraz oferuje możliwości rozwoju gospodarczego i inwestycji, w tym również społecznościom lokalnym. Przewiduje się, że do 2030 r. obecna produkcja globalnej niebieskiej gospodarki, warta 1,5 bln USD, podwoi się.¹⁰

1. KONCEPCJA NIEBIESKIEJ GOSPODARKI

Koncepcja niebieskiej gospodarki pojawiła się po raz pierwszy na forum międzynarodowym podczas prac przygotowawczych do Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zrównoważonego rozwoju, która odbyła się w dniach 20-22 czerwca 2012 r. w Rio de Janeiro (Rio+20), w dwadzieścia lat po pierwszej konferencji NZ dotyczącej zrównoważonego rozwoju¹¹. Konferencja Rio+20¹² jest postrzegana jako koncepcyjne narodziny niebieskiej gospodarki¹³. Podjęto

⁷ *Conserve and sustainably use the oceans, seas and marine resources for sustainable development*, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/goal-14/> (dostęp: 3.10.2022 r.).

⁸ J. Symonides, *Unresolved Issues and Emerging Challenges in the Law of the Sea*, Maritime Law, vol. XXXIV, Gdańsk 2018, s. 37-38, <https://journals.pan.pl/Content/109795/PDF/symonides.pdf> (dostęp: 8.10.2022 r.); R.J. Roland Holst, *Change in the Law of the Sea. Context, Mechanisms and Practice*, Brill 2022.

⁹ Gospodarka oceaniczna obejmuje przemysły oceaniczne (takie jak żegluga, rybołówstwo, morska energetyka wiatrowa, biotechnologia morska), ale także zasoby naturalne i usługi ekosystemowe zapewniane przez ocean (ryby, szlaki żeglugowe, pochłanianie CO₂ i tym podobne), zob. *Ocean Economy in 2030*, OECD 2016, s. 13.

¹⁰ *Sustainability criteria for the blue economy. Main report*, Komisja Europejska, maj 2021, s. 5; *Action Plan: Financing Sustainable Growth*, COM(2018) 97 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0097&from=EN> (dostęp: 5.10.2022 r.).

¹¹ D. Pyć, *Prawo zrównoważonego rozwoju*, Gdańsk 2006, s. 188.

¹² <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20> (dostęp: 3.10.2022 r.).

¹³ W trakcie konferencji Rio +20 i po jej zakończeniu ugruntowało się przekonanie, że oceany i morza wymagają większej uwagi i skoordynowanych działań. Znalazło to odzwierciedlenie w różnych inicjatywach, m.in. spotkaniu grupy ekspertów UNDESA w sprawie oceanów, mórz i zrównoważonego rozwoju, pracach Globalnej Komisji Oceanicznej, Globalnym Partnerstwie na

w Narodach Zjednoczonych debatę o „niebieskiej gospodarce”, zwracając uwagę na konieczność zrównoważonego zarządzania morzem w oparciu o podejście ekosystemowe osadzone na argumentacji, z której wynikało, że ekosystemy morskie są bardziej produktywne, gdy są zdrowe¹⁴.

Zasoby naturalne Ziemi już wcześniej uznano za ograniczone i wyczerpywalne. Potwierdzono, że wszelkie emisje (m.in. tzw. gazy cieplarniane) przyczyniają się do niszczenia środowiska, a zanieczyszczanie morza, niezrównoważone połowy oraz niszczenie siedlisk gatunków szkodzi życiu morskemu, i niestety wciąż postępuje¹⁵. W dokumencie *Blue Economy Concept Paper*¹⁶ stwierdzono, że niebieska gospodarka konceptualizuje morza i oceany jako „przestrzeń rozwoju”, w których morskie planowanie przestrzenne¹⁷ łączy cele ochrony i zrównoważonego poszukiwania zasobów biologicznych mórz, wydobywania kopalin ze złóż oraz użytkowania zasobów morskich, a także zrównoważoną produkcję energii i transport morski. Niebieska gospodarka wchodzi w miejsce „brązowego” modelu biznesowego tradycyjnie rozumianej gospodarki morskiej, w którym oceany od wielu dziesięcioleci były postrzegane jako przedmiot służący do „bezpłatnego wydobywania zasobów i składowania odpadów”.

W Narodach Zjednoczonych panuje przekonanie, że niebieska gospodarka pomoże w osiągnięciu celów zrównoważonego rozwoju¹⁸. Niebieska gospodarka

rzecz Oceanów oraz znaczeniu nadanym oceanom i morzom w pięcioletnim programie działań NZ 2012-2016.

¹⁴ *Health, the global ocean and marine resources*, WHO 2019, https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/404496/SDG-14-policy-brief.pdf (dostęp: 16.10.2022 r).

¹⁵ <https://unric.org/en/blue-economy-oceans-as-the-next-great-economic-frontier/> (dostęp: 3.10.2022 r).

¹⁶ *Blue Economy Concept Paper*, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2978BEconcept.pdf> (dostęp: 2.11.2022 r).

¹⁷ W celu wspierania trwałego wzrostu gospodarek morskich, zrównoważonego rozwoju obszarów morskich oraz zrównoważonego wykorzystania zasobów morskich w planowaniu przestrzennym obszarów morskich należy stosować podejście ekosystemowe, o którym mowa w art. 1 ust. 3 dyrektywy 2008/56/WE, w celu zadbania o to, by zbiorowa presja wszystkich działań utrzymywała się w granicach poziomów odpowiadających osiągnięciu dobrego stanu środowiska oraz by zdolność adaptacyjna ekosystemów morskich do reagowania na zmiany antropogeniczne nie ulegała osłabieniu, a jednocześnie przyczyniając się do zrównoważonego użytkowania zasobów i usług morskich przez obecne i przyszłe pokolenia, D. Pyć, *Podejście ekosystemowe do morskiego planowania przestrzennego jako praktyka postępowania w zarządzaniu działalnością człowieka*, (w:) *Europeizacja prawa morskiego*, Arche 2016, s. 15-39, zob. też: J. Zaucha, *Gospodarowanie przestrzeni morskiej*, Warszawa 2018, *passim*, <https://wydawnictwosedno.pl/wp-content/uploads/2018/10/Gospodarowanie-przestrzeni-morska.pdf> (dostęp: 12.10.2022 r).

¹⁸ Cele zrównoważonego rozwoju są postrzegane jako powszechne wezwanie do działania w celu położenia kresu ubóstwu, ochrony planety i zapewnienia wszystkim ludziom pokoju i dobrobytu.

obejmuje wiele sektorów gospodarki i powiązanych polityk, które wspólnie określają czy wykorzystanie zasobów oceanicznych jest zrównoważone. Wyzwaniem niebieskiej gospodarki jest zrozumienie i lepsze zarządzanie wieloma aspektami zrównoważenia oceanów, począwszy od zrównoważonego rybołówstwa, poprzez zdrowie ekosystemów, aż po zapobieganie zanieczyszczeniom. Niebieska gospodarka skłania do uświadomienia sobie, że zrównoważone zarządzanie zasobami oceanicznymi wymaga współpracy ponad granicami i sektorami przez różnorodne partnerstwa, i na tak szeroko projektowaną skalę nie zostało wcześniej osiągnięte. Istotnym czynnikiem hamującym rozwój gospodarki oceanicznej może okazać się dalsze pogarszanie się „stanu oceanów”, określanego zdrowiem oceanu (*the health of the ocean*)¹⁹.

2. GOSPODARKA MORSKA, OCEANICZNA, NIEBIESKA I ZRÓWNOWAŻONA

Gospodarka morska ma charakter kompleksowy. Składają się na nią różne rodzaje działalności, które są bezpośrednio lub pośrednio związane z wykorzystaniem morza i jego zasobów. Gospodarka morska to wszelkie rodzaje działalności o charakterze gospodarczym i instytucjonalnym, oddziałujące na funkcjonowanie społeczeństwa, znajdujące podstawy w prawie międzynarodowym, regionalnym i krajowym. Gospodarkę morską współtworzy wiele podmiotów publicznych i prywatnych, w tym w szczególności przedsiębiorcy. Polska gospodarka morska²⁰, podobnie jak europejska, czyli zrównoważona niebieska gospodarka, wchodzi w skład globalnej gospodarki morskiej, ostatnio określanej też gospodarką oceaniczną.

Niebieska gospodarka opiera się na wielu dziedzinach nauki o oceanach i dlatego potrzebuje ekspertów i interesariuszy. Organizacje pozarządowe, organizacje rybackie, ludność rdzenna i społeczności lokalne mają kluczowe znaczenie dla gospodarki morskiej sprzyjającej włączeniu społecznemu. Nauka

¹⁹ D. Pyć, *Global ocean governance: Towards...*, s. 105328.

²⁰ Brak omówienia i uporządkowania zagadnień gospodarki morskiej w polskim piśmiennictwie utrudnia kompleksowe spojrzenie na procesy normatywne wpływające na kształt współczesnej gospodarki morskiej. Gospodarka morska jest ujęta w klasyfikacji działań administracji rządowej. Dział gospodarka morska obejmuje sprawy: transportu morskiego i żeglugi morskiej; obszarów morskich; portów i przystani morskich; przemysłu stoczniowego; ochrony środowiska morskiego; dotyczące gospodarowania mieniem Skarbu Państwa w odniesieniu do przedsiębiorstw państwowych i spółek z udziałem Skarbu Państwa funkcjonujących w obszarze gospodarki morskiej, w tym ochrony interesów Skarbu Państwa, zob. art. 5 pkt 5 oraz art. 10 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, Dz. U. z 2021 r. poz. 1893 z późn. zm.

i innowacje są potrzebne, aby zrozumieć środowiskowe i społeczno-ekonomiczne aspekty niebieskiej gospodarki. Rozwój niebieskiej gospodarki wymaga wykorzystania interdyscyplinarnej wiedzy wielu ekspertów z różnych dziedzin, wiedzy eksperckiej naukowców prowadzących badania w różnych częściach świata.

Niebieska gospodarka jest gospodarką niskoemisyjną, zasobooszczędną i o obiegu zamkniętym, opartą na wzorcach zrównoważonej konsumpcji i produkcji, poprawiającą dobrobyt ludzi i sprawiedliwość społeczną, generującą wartość ekonomiczną i zatrudnienie oraz znacznie zmniejszającą zagrożenia dla środowiska i niedobory ekologiczne.²¹

Niebieska gospodarka jest pojęciem ekonomicznym związanym z eksploatacją i ochroną środowiska morskiego. Jednym z jej synonimów jest pojęcie „zrównoważonej gospodarki opartej na oceanach”. Nie wypracowano do tej pory definicji niebieskiej gospodarki o charakterze uniwersalnym. W tabeli zawarte zostały wyjaśnienia terminologiczne najczęściej stosowanych określeń wraz z opisem i źródłem.

Niebieska gospodarka uwzględnia wartości i ekosystemowe usługi oceaniczne w modelowaniu gospodarczym i procesach decyzyjnych. Niebieska gospodarka wpisuje się w paradygmaty zrównoważonego rozwoju, w szczególności w zakresie równości w dostępie do zasobów morskich, ich rozwoju i podziału korzyści²². Jest naturalnym, kolejnym krokiem w ogólnej konceptualizacji i realizacji zrównoważonego rozwoju człowieka. Odzwierciedla przyjętą definicję zrównoważonego rozwoju, który „spełnia potrzeby obecnych pokoleń bez narażania zdolności przyszłych pokoleń do zaspokojenia potrzeb”²³.

Chociaż nie ma uzgodnionej definicji, ogólnie przyjmuje się, że niebieska gospodarka obejmuje osiągnięcie wzrostu gospodarczego i rozwoju w oparciu o działalność oceaniczną, zapewniając jednocześnie lepsze wyniki społeczne i środowiskowe. Cele niebieskiej gospodarki zwykle obejmują zrównoważony rozwój przestrzeni oceanicznej w celu osiągnięcia korzyści gospodarczych, środowiskowych i społeczno-kulturowych. Korzyści te są ważne w zwalczaniu ubóstwa, rozwiązywaniu szerszych problemów związanych z bezpieczeństwem ludzi i zapewnianiu stabilności regionalnej. Cele niebieskiej gospodarki

²¹ *Plan Bleu. Blue economy in the Mediterranean: case studies, lessons and perspectives*, (red.) E. Lemaitre-Curri, Plan Bleu Paper n°19, UNEP/MAP Regional Activity Centre, 2020, https://planbleu.org/wp-content/uploads/2020/09/cahier19_Blue_Economy_EN.pdf (dostęp: 3.10.2022 r).

²² *Blue Economy Concept Paper*, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2978BEconcept.pdf> (dostęp: 2.11.2022 r).

²³ Report of the World Commission on Environment and Development: *Our Common Future*, 1987, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (dostęp: 12.10.2022 r).

Tabela. Gospodarka morską, gospodarka oceaniczna, niebieska gospodarka, zrównoważona niebieska gospodarka – opisy i źródła pojęć.

POJĘCIE	OPIS	ŹRÓDŁO
Gospodarka morską (<i>the maritime economy</i>)	Gospodarka morską obejmuje sektorową oraz międzysektorową działalność gospodarczą związaną z oceanami, morzami i obszarami przybrzeżnymi, w tym również bezpośrednie i pośrednie działania wspierające, które mogą mieć charakter lądowy, niezbędne do funkcjonowania sektorów gospodarki morskiej.	H.A. Wolters, J. Gille, J.M de Vet. et al. <i>Scenarios for selected maritime economic functions</i> , Eur J Futures Res 1, 11, 2013 https://doi.org/10.1007/s40309-013-0011-8
Gospodarka oceaniczna (<i>ocean economy</i>)	Gospodarka oceaniczna jest definiowana jako suma działalności gospodarczej przemysłu oceanicznego wraz z aktywami, towarami i usługami dostarczonymi przez ekosystemy morskie.	<i>The Ocean Economy in 2030</i> , OECD 2016 https://doi.org/10.1787/9789264251724-en
Niebieska gospodarka (<i>blue economy</i>)	Niebieska gospodarka obejmuje wiele sektorów gospodarki i powiązanych z nimi polityk, które wspólnie określają, czy wykorzystanie zasobów oceanicznych jest zrównoważone. Koncepcja „niebieskiej gospodarki” ma na celu promowanie wzrostu gospodarczego, włączenia społecznego oraz zachowania lub poprawy warunków życia przy jednoczesnym zapewnieniu zrównoważenia środowiskowego oceanów i obszarów przybrzeżnych.	World Bank and United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2017. <i>The Potential of the Blue Economy: Increasing Long-term Benefits of the Sustainable Use of Marine Resources for Small Island Developing States and Coastal Least Developed Countries</i> . World Bank, Washington DC. https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26843/115545.pdf?sequence=1&isAllowed=y
Zrównoważona niebieska gospodarka (<i>sustainable blue economy</i>)	Zrównoważona niebieska gospodarka to wszelka działalność gospodarcza związana z oceanami, morzami i wybrzeżami. Obejmuje wiele powiązanych ze sobą sektorów o ugruntowanej pozycji oraz sektory wschodzące. W UE niebieska gospodarka ma odegrać istotną rolę w realizacji celów Europejskiego Zielonego Ładu.	Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie nowego podejścia do zrównoważonej niebieskiej gospodarki w UE „Przekształcenie niebieskiej gospodarki UE na rzecz zrównoważonej przyszłości”, COM(2021)240. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0240&from=EN

Źródło: opracowania własne.

należy osiągać „w sposób zrównoważony, stabilny i sprzyjający włączeniu społecznemu”.

W Narodach Zjednoczonych określa się niebieską gospodarkę jako zakres działalności gospodarczej związanej z oceanami, morzami i obszarami przybrzeżnymi oraz ocenia się czy działania gospodarcze są zrównoważone i sprawiedliwe społecznie. Istotnym obszarem niebieskiej gospodarki jest zrównoważone rybołówstwo, zdrowie oceanów, dzika przyroda i zapobieganie zanieczyszczeniu środowiska morskiego. ONZ podkreśla, że wspierając niebieską gospodarkę nie można zapominać o równości. Obszary lądowe i zasoby często należą do społeczności, a interesy społeczności lokalnych zależnych od oceanu są często marginalizowane, ponieważ uważa się, że duże sektory gospodarki morskiej, takie jak turystyka przybrzeżna, przynoszą większe zyski. Oznacza to, że niebieska gospodarka musi pomóc w osiągnięciu celu 14 zrównoważonego rozwoju, ale nie podważać jednocześnie innych celów Agendy 2030²⁴.

W ostatnich latach wykorzystanie mórz, oceanów i obszarów przybrzeżnych uległo znacznej intensyfikacji. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) opisuje ocean jako kolejną „wielką granicę gospodarczą”, ponieważ kryje w sobie potencjał bogactwa i wzrostu gospodarczego, zatrudnienia i innowacji. Chociaż gospodarka morska obejmuje istniejące sektory, takie jak żegluga morska, rybołówstwo, turystyka przybrzeżna, to koncentruje się również na rozwoju nowych wschodzących sektorów, które 20 lat temu prawie nie istniały, np. morska energetyka odnawialna, biotechnologia morska, które tworzą potencjał i możliwości w zakresie kształcenia i zatrudnienia, ale także przyczyniają się do mitygacji zmian klimatu.

Gospodarka oceaniczna uwzględnia kwestie demograficzne, rosnące koszty produkcji i konsumpcji, kurczące się zasoby naturalne, adaptację do zmian klimatu i nowe technologie. Tradycyjne sektory gospodarki morskiej nadal w szybkim tempie wprowadzają innowacje. Jednak według OECD to nowe sektory oceaniczne obejmujące: morską energetykę wiatrową, pływową i falową; poszukiwanie i wydobycie ropy naftowej i gazu z dna morskiego; akwakulturę morską; turystykę rejsową; nadzór morski i biotechnologię morską wyznaczają trendy rozwojowe, właśnie ze względu na długoterminowy potencjał innowacji, tworzenia miejsc pracy i wzrostu gospodarczego²⁵.

²⁴ <https://sdgs.un.org/goals> (dostęp: 12.10.2022 r).

²⁵ Terminologia odnosząca się do gospodarki oceanicznej jest różnie używana na całym świecie. Powszechnie używane terminy to: przemysł oceaniczny (*ocean industry*), gospodarka morska (*maritime economy*), przemysł morski (*maritime industry*), działalność morska (*marine activities*), i sektor morski (*maritime sector*). Pojęcie *ocean industry* jest zwykle używane w Irlandii i Stanach Zjednoczonych, natomiast *marine activities* - w Australii, Kanadzie, Francji, Nowej Zelandii i Wielkiej Brytanii. Określenia *maritime* jest często używane przez Unię Europejską, Norwegię i Hiszpanię. Rozróżnienie wyrazów *marine* od *maritime* polega na używaniu *maritime*

Aby wesprzeć niebieską gospodarkę, zarówno Unia Europejska, jak i Narody Zjednoczone opracowały długoterminowe strategie i plany, których celem jest wspieranie zrównoważonych korzyści gospodarczych z oceanów poprzez wdrożenie odpornej na zmiany klimatu i sprzyjającej włączeniu społecznemu polityki niebieskiej gospodarki, która ma ograniczać, a docelowo eliminować negatywne skutki uboczne wpływu działalności człowieka na środowisko.

3. KONWENCJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH O PRAWIE MORZA I NIEBIESKA GOSPODARKA

Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza²⁶ przyczynia się do umacniania pokoju, bezpieczeństwa, współpracy i przyjaznych stosunków między wszystkimi państwami, a także do promowania rozwoju gospodarczego i społecznego oraz do zrównoważonego rozwoju oceanów i mórz. UNCLOS wprowadziła reżim odpowiedzialności. Zobowiązała państwa do wydawania przepisów dotyczących kontroli zanieczyszczeń środowiska morskiego pochodzących ze źródeł lądowych, bądź powstających w związku z działalnością gospodarczą prowadzoną w obszarach morskich podlegających ich jurysdykcji. Wprowadziła m.in.: obowiązek powiadamiania zagrożonych państw o aktualnych i innych zagrażających środowisku morskemu niebezpieczeństwach; obowiązek planowania działań na wypadek zagrożeń; obowiązek prowadzenia badań i studiów oraz wymiany informacji i danych w celu stosowania kryteriów naukowych przy opracowywaniu zasad, standardów, procedur i prowadzenia działań praktycznych w celu zapobiegania, redukcji i kontroli zanieczyszczeń. Uogólniając, konwencja o prawie morza zobowiązała państwa do tworzenia norm oddziałujących na poziomie globalnym oraz regionalnym, dążąc do ujednoczenia prawa i zwiększenia poziomu bezpieczeństwa, a także efektywnej ochrony środowiska morskiego. UNCLOS wprowadziła: odpowiedzialność państw za szkody spowodowane zanieczyszczeniem morza oraz odpowiedzialność państw za szkody wynikające z naruszenia obowiązku zapobiegania zanieczyszczeniu morza, w tym również obowiązku dostosowania prawa wewnętrznego i wewnętrznych standardów do norm prawa międzynarodowego. Państwa ponoszą odpowiedzialność zgodnie z prawem międzynarodowym. Konwencja o prawie morza potwierdza zasadę odpowiedzialności cywilnej osób

w odniesieniu do morskiej działalności gospodarczej lub handlowej, a *marine* do fauny i flory morskiej, do morskich zasobów naturalnych, zob. *The Ocean Economy in 2030*, OECD 2016, <https://doi.org/10.1787/9789264251724-en> (dostęp: 2.11.2022 r.).

²⁶ https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (dostęp: 24.10.2022).

fizycznych i prawnych za zanieczyszczenia środowiska morskiego. Państwa zobowiązane są do zapewnienia możliwości dochodzenia roszczeń zgodnie z ich systemami prawnymi.

Wśród międzynarodowych instrumentów prawnych konwencja o prawie morza ma wyjątkową pozycję. UNCLOS może przyczynić się do wzmocnienia niebieskiej gospodarki. Jest to najbardziej kompleksowy reżim prawny obszarów morskich zapewniający ramy prawne dla ochrony i zrównoważonego użytkowania oceanów i ich zasobów, czyli dla istotnego obszaru niebieskiej gospodarki.

Państwa-strony UNCLOS zobowiązały się do ochrony i zachowania życia morskiego i do podejmowania odpowiednich środków w celu zapobiegania, zmniejszania i kontroli zanieczyszczenia mórz, indywidualnie lub wspólnie z innymi państwami. Jednym z celów niebieskiej gospodarki jest dążenie do zapobiegania wszelkiego rodzaju zanieczyszczeniom mórz. W tym zakresie instrumenty prawne zawarte w konwencji o prawie morza pozostają w ścisłym związku z koncepcją niebieskiej gospodarki.

Ponadto UNCLOS wymaga od państw-stron upewnienia się, że przyjęte przez nie środki nie powodują nieuzasadnionej ingerencji w zgodne z prawem działania innych państw. Państwa są również zobowiązane do podjęcia niezbędnych kroków, aby m.in.: zarządzać szkodami o charakterze transgranicznym, odpowiednio postępować i kontrolować ewentualne przedostawanie się w statkowych wodach balastowych i osadach szkodliwych organizmów wodnych i patogenów do środowiska nierodzimych. Ponadto UNCLOS zapewnia mechanizmy współpracy globalnej i regionalnej. Gdy państwa stoją w obliczu bezpośredniego zagrożenia lub powstania szkody, muszą powiadomić inne zagrożone państwa i współpracować z instytucjami międzynarodowymi w celu opracowania wspólnych działań prewencyjnych. UNCLOS wzywa również do stosowania narzędzi monitorowania i oceny, w tym publikacji raportów, ze szczególnym uwzględnieniem planowanych i dozwolonych działań. Jeżeli planowane działania mogą spowodować szkody, należy je ocenić, aby można było określić ich potencjalny negatywny wpływ, a takie ustalenia należy odnotować w raportach. W ten sposób UNCLOS poprzez swoje różne postanowienia ułatwia osiągnięcie celów środowiskowych niebieskiej gospodarki.

4. NIEBIESKA GOSPODARKA UNII EUROPEJSKIEJ

Unia Europejska w Europejskim Zielonym Ładzie²⁷ wzywa do przekształcenia struktury gospodarczej. W tym celu sektory niebieskiej gospodarki muszą się rozwijać w sposób zrównoważony. W ciągu ostatnich 15 lat UE ustanowiła

²⁷ Europejski Zielony Ład, COM(2019)640 final.

solidny fundament pod zintegrowaną i spójną politykę morską w Europie, angażującą jej państwa członkowskie, regiony i społeczności lokalne oraz zainteresowane strony. Uznano, że konieczne jest skupienie się na bardziej odpornym i zrównoważonym modelu gospodarczym, który nie tylko tworzy trwałe miejsca pracy w zdrowszym środowisku, ale także przeciwdziała kryzysowi COVID-19²⁸.

Komisja Europejska postanowiła zdefiniować zrównoważoną niebieską gospodarkę i ułatwić ustanowienie wspólnego rozumienia na poziomie międzynarodowym działań i praktyk, które przyczyniają się do zrównoważonego rozwoju niebieskiej gospodarki. Przejście do niebieskiej gospodarki jest nadrzędnym wspólnym priorytetem UE, podkreślonym przez Komisję Europejską w „Raporcie o niebieskiej gospodarce UE 2020”, zawierającym przegląd wyników sektorów gospodarki UE zależnych od oceanów i środowisk przybrzeżnych. W raporcie ustalono, że niebieska gospodarka ma ogromny potencjał pod względem wkładu w ekologiczne ożywienie gospodarcze²⁹. Podkreśliła również, że innowacyjność i edukacja będą nadal w znacznym stopniu przyczyniać się do przejścia na europejską niebieską gospodarkę³⁰.

Niebieska gospodarka obejmuje wszelką działalność gospodarczą na naszych oceanach, morzach i wybrzeżach, w ich pobliżu lub czerpiącą z nich. Obejmuje tradycyjne sektory – takie jak rybołówstwo i akwakultura, turystyka, ale także nowe obszary – takie jak energia oceaniczna, biotechnologia czy odsalanie. UE jest światowym liderem w dziedzinie technologii energii oceanicznej i jest na dobrej drodze do produkcji do 35% energii elektrycznej ze źródeł morskich do 2050 r.³¹

²⁸ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_pl (dostęp: 2.11.2022 r.).

²⁹ Unijna niebieska gospodarka osiągnęła w 2018 r. obroty w wysokości 750 mld euro, co sprzyja sprawniejszemu wyjściu z kryzysu pandemicznego w UE.

³⁰ W 2017 r. Komisja Europejska opublikowała raport *Realising the potential of the Outermost Regions for Sustainable Blue Growth*. Zbadano, w jaki sposób można rozwiązać przeszkody i wąskie gardła podczas przejścia na niebieską gospodarkę w najbardziej oddalonych regionach – w szczególności w odniesieniu do zrozumienia lokalnych ekosystemów, zasobów finansowych, specjalistycznej wiedzy specjalistycznej i koordynacji strukturalnej. Unia Europejska wspiera rozwój najbardziej oddalonych regionów. Są to: Gwadelupa, Gujana Francuska, Reunion, Martynika, Majotta i Saint-Martin (Francja), Azory i Madera (Portugalia) oraz Wyspy Kanaryjskie (Hiszpania). Celem tego wsparcia jest niwelowanie ograniczeń wynikających z oddalenia geograficznego tych regionów, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/outermost-regions/pdf/rup_2017/rup_sust_blue_growth_en.pdf (dostęp: 2.11.2022 r.).

³¹ *Blue Economy Road Map. Realising the potential of the overseas countries and territories for sustainable blue growth (blue economy)*, OCTA 2021, <https://www.overseas-association.eu/content/uploads/2021/06/Final-report-Blue-Economy-Study-EN.pdf> (dostęp: 3.10.2022 r.).

Zanim w Unii Europejskiej przyjęto długoterminową strategię niebieskiego wzrostu w 2012 r., a następnie wypracowano najnowszą koncepcję nowego podejścia do zrównoważonej niebieskiej gospodarki z 2021 r. opracowano politykę morską. Zintegrowana polityka morska UE została przyjęta w 2007 r. Jej celem jest „eksponowanie wymiaru morskiego Europy” przez wzmocnienie gospodarki morskiej, ochronę środowiska morskiego, wspieranie badań i innowacji, a także rozwoju obszarów przybrzeżnych³². Polityka ta, realizowana przez międzysektorowe i multidyscyplinarne zarządzanie morskie³³, została wdrożona w celu:

- rozwijania systemu zarządzania przez zintegrowanie instrumentów oraz instytucjonalnych zdolności do współpracy, a także procedur koordynacji;
- gromadzenia wiedzy i kreowanie przekrojowych instrumentów (*cross-cutting tools*) niezbędnych do umożliwienia wprowadzania zintegrowanej polityki;
- poprawy jakości polityki w poszczególnych sektorach przez aktywne poszukiwanie synergii i zwiększoną spójność między sektorami;
- uwzględnienia specyfiki mórz regionalnych położonych wokół Europy za pomocą rozwiązań dopasowanych do potrzeb i w zakresie realizacji wszystkich wymienionych powyżej celów.

Trzy instrumenty przekrojowe unijnej zintegrowanej polityki morskiej to: morskie planowanie przestrzenne; integracja systemów nadzoru morskiego; gromadzenie wiedzy o morzu. Wykorzystanie tych trzech instrumentów wzmocniło rozwój gospodarczy państw członkowskich i regionów nadmorskich, polepszyło monitorowanie środowiska morskiego oraz zapewniło bezpieczeństwo, ochronę i przestrzeganie prawa w obszarach morskich UE, a także przyczyniło się uelastycznienia możliwości inwestowania w gospodarkę morską oraz do poprawy warunków dla zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych mórz i oceanów, przy zachowaniu ich ekosystemów w dobrym stanie ekologicznym.³⁴

Wspomniany niebieski wzrost to długoterminowa strategia przyjęta przez Komisję w 2012 r.³⁵ w celu uwolnienia potencjału niebieskiej gospodarki i wsparcia rozwoju zrównoważonej gospodarki morskiej. Koncentruje się on na

³² Sprawozdanie Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Sprawozdanie z postępu prac w dziedzinie zintegrowanej polityki morskiej UE, KOM(2009)540.

³³ D. Pyć, *Zarządzanie morskie*, (w:) Wielka Encyklopedia Prawa, t. III, Fundacja - *Ubi societas, ibi ius*, Warszawa 2014, s. 297.

³⁴ D. Pyć, *Polska błękitna gospodarka morska. Kilka refleksji o znaczeniu integracji w polityce morskiej Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu im. Eugeniusza Kwiatkowskiego w Gdyni, z. 23, Prawo 6, Gdynia 2016, s. 36-59.

³⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, „*Niebieski wzrost*” - szanse dla zrównoważonego wzrostu w sektorach morskich, COM(2012)0494.

akwakulturze, turystyce przybrzeżnej, biotechnologii morskiej, energii mórz i oceanów oraz na wydobyciu surowców morskich. Następnym krokiem Komisji w tym kierunku był komunikat o innowacjach w niebieskiej gospodarce³⁶. Komisja odegrała również wiodącą rolę w realizacji wielu podstawowych inicjatyw służących zwiększeniu niebieskiego wzrostu w UE, takich jak: komunikat w sprawie morskiej energii wiatrowej³⁷, dotyczący działań niezbędnych do realizacji celów polityki energetycznej na rok 2020 i kolejne lata; strategiczne wytyczne dotyczące zrównoważonego rozwoju akwakultury w UE³⁸; komunikat w sprawie niebieskiej energii³⁹, w którym określono plan działania w celu wykorzystania potencjału energii mórz i oceanów w europejskich morzach i oceanach do 2020 r. i w kolejnych latach; europejska strategia na rzecz większego wzrostu gospodarczego i zatrudnienia w turystyce przybrzeżnej i morskiej⁴⁰. W 2016 r. Forum do spraw energii mórz i oceanów, czyli grupa publicznych i prywatnych zainteresowanych stron i organizacji, w tym przedstawiciele sektora energii mórz i oceanów, przedstawiciele państw członkowskich i regionów, osoby finansujące i organizacje pozarządowe, przedstawiło strategiczny plan działania zatytułowany „Ocean Energy strategiczna mapa drogowa - Budowanie energii oceanu dla Europy”⁴¹.

Zrównoważona niebieska gospodarka promuje wzrost gospodarczy, włączenie społeczne i poprawę warunków życia, zapewniając jednocześnie zrównoważenie środowiskowe naturalnego kapitału oceanów i mórz. Zrównoważona niebieska gospodarka obejmuje wszystkie sektorowe i międzysektorowe dzia-

³⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Innowacje w niebieskiej gospodarce wykorzystujące potencjał mórz i oceanów w zakresie wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy*, COM(2014)0254.

³⁷ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Morska energia wiatrowa: Działania niezbędne do realizacji celów polityki energetycznej w perspektywie roku 2020 i dalszej*, COM (2008)0768.

³⁸ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Strategiczne wytyczne dotyczące zrównoważonego rozwoju akwakultury w UE*, COM(2013)0229.

³⁹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Niebieska energia Działania, które należy podjąć do roku 2020 i później w celu wykorzystania potencjału energetycznego europejskich mórz i oceanów*, COM(2014)0008.

⁴⁰ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Europejska Strategia na rzecz większego wzrostu gospodarczego i zatrudnienia w turystyce przybrzeżnej i morskiej*, COM(2014)0086.

⁴¹ Ocean Energy Forum. Ocean Energy Strategic Roadmap 2016, building ocean energy for Europe, 2016, https://webgate.ec.europa.eu/maritimeforum/sites/default/files/OceanEnergyForum_Roadmap_Online_Version_08Nov2016.pdf (dostęp: 2.11.2022 r.).

łania gospodarcze związane z oceanami, morzami i wybrzeżami, uwzględniając ochronę morskich siedlisk gatunków i usług ekosystemowych⁴², a w szczególności:

1. działalność morską: podejmowaną na obszarach oceanicznych, morskich i przybrzeżnych, polegającą na eksploatacji żywych zasobów morskich (rybołówstwo i akwakultura), eksploatacji mineralnych zasobów morskie, pozyskiwaniu morskiej energii odnawialnej, odsalaniu, transporcie morskim i turystyce przybrzeżnej;
2. działalność związaną z morzem: wykorzystującą produkty i/lub wytwarzającą produkty i usługi z oceanu lub działalność morską, taką jak przetwórstwo owoców morza, biotechnologię, budowę i remont statków, działalność portową, technologię i wyposażenie, usługi cyfrowe.

Produkt krajowy brutto (PKB) UE-27 oszacowano na 14 015 mld EUR, a zatrudnienie na 193,6 mln osób w 2019 r. Wkład sektorów ugruntowanej niebieskiej gospodarki w gospodarce UE-27 w 2019 r. wyniósł 1,5% pod względem wartości dodanej brutto i 2,3% w zakresie zatrudnienia⁴³.

Nowe podejście do zrównoważonej niebieskiej gospodarki (*sustainable blue economy* – SBE) w Unii Europejskiej zostało zaprezentowane w 2021 r.⁴⁴ Niebieska gospodarka ma odegrać istotną rolę w realizacji celów Europejskiego Zielonego Ładu. W komunikacie przyjęto systemowe podejście włączające politykę w zakresie oceanów do nowej europejskiej polityki gospodarczej. Oceany oraz „niebieska gospodarka”, której stanowią podstawę, są niezbędne do osiągnięcia transformacji, o której mowa w kontekście Europejskiego Zielonego Ładu. Znaczącymi przykładami są wkład oceanów w produkcję energii, ekologizację transportu oraz w zrównoważoną produkcję żywności. Niebieska gospodarka może przyczynić się do osiągnięcia neutralności pod względem emisji dwutlenku węgla poprzez rozwój technologii wytwarzania energii z morskich źródeł odnawialnych oraz ekologizację transportu morskiego i portów.

⁴² European Commission, European Climate, Infrastructure and Environment Executive Agency, *Sustainability criteria for the blue economy: main report*, Publications Office, 2021, s. 16.

⁴³ European Commission, Directorate-General for Maritime Affairs and Fisheries, Joint Research Centre, Addamo, A., Calvo Santos, A., Guillén, J., et al., *The EU blue economy report 2022*, Publications Office of the European Union, 2022, s. 6 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/156eecbd-d7eb-11ec-a95f-01aa75ed71a1> (dostęp: 14.10.2022).

⁴⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie nowego podejścia do zrównoważonej niebieskiej gospodarki w UE „Przekształcenie niebieskiej gospodarki UE na rzecz zrównoważonej przyszłości”, COM(2021)240.

WNIOSKI

Gospodarka morska mierzy się z wyzwaniami społeczno-gospodarczymi pozostającymi w ścisłej relacji do istniejących stosunków międzynarodowych. Niebieska gospodarka ma i będzie miała w przyszłości kluczowe znaczenie w osiągnięciu celów zrównoważonego rozwoju. Gospodarkę oceaniczną czy też zrównoważoną niebieską gospodarkę należy postrzegać jako wieloaspektową i przekrojową koncepcję, która zapewnia wzrost gospodarczy i innowacje, jednocześnie uwzględniając zrównoważony rozwój mórz i oceanów z wykorzystaniem instrumentów zrównoważonego zarządzania morzami i oceanami. Znaczenie globalnej i regionalnej współpracy ponad granicami i sektorami tradycyjnie rozumianej gospodarki morskiej zostało wyeksponowane w koncepcji niebieskiej gospodarki przez ukierunkowanie jej na promowanie wzrostu gospodarczego, włączenie społeczne oraz zachowanie i poprawę warunków życia przy jednoczesnym zapewnieniu zrównoważenia środowiskowego oceanów i obszarów przybrzeżnych.

THE PARADIGMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE MARITIME ECONOMY AND THE BLUE ECONOMY FROM THE PERSPECTIVE OF THE UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF THE SEA

Keywords: maritime economy, blue economy, ocean economy, law of the sea, maritime areas, sustainable development, SDGs

Abstract

Commercial use of the sea includes, among others: sea shipping closely related to the transport of cargo and passengers, transshipment services in sea ports, fishery and aquaculture, marine mining, marine renewable energy, including the development of technologies for obtaining energy from renewable sources (wind, waves, tides), marine and coastal tourism. All the above-mentioned areas of economic activity are part of the traditionally understood maritime economy. Considering the maritime economy through the prism of sustainable development has led to the crystallization of the concept of the blue economy both at the universal level in the United Nations and at the regional level, e.g. in the European Union. The blue economy is a low carbon, resource efficient, circular economy based on sustainable consumption and production patterns, improving human well-being and social justice, providing economic value and employment, and significantly reducing environmental risks and shortages. The blue economy aims to promote economic growth, social inclusion, and the preservation and

improvement of living conditions, while ensuring the environmental sustainability of seas, oceans and coastal areas. The legal framework for the blue economy includes, inter alia, in the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS). The function of further development of the blue economy is the implementation of sustainable development goals (SDGs).

BIBLIOGRAFIA

- Argüello G., *Marine Pollution, Shipping Waste and International Law*, Routledge 2020, passim
- Blue Economy: oceans as the next great economic frontier*, <https://unric.org/en/blue-economy-oceans-as-the-next-great-economic-frontier/> (dostęp: 3.10.2022 r.)
- Blue Economy Concept Paper*, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2978BEconcept.pdf> (dostęp: 2.11.2022 r.)
- Blue Economy Road Map. Realising the potential of the overseas countries and territories for sustainable blue growth (blue economy)*, OCTA 2021, <https://www.overseas-association.eu/content/uploads/2021/06/Final-report-Blue-Economy-Study-EN.pdf> (dostęp: 3.10.2022 r.)
- Conserve and sustainably use the oceans, seas and marine resources for sustainable development*, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/goal-14/> (dostęp: 3.10.2022 r.)
- European Commission, European Climate, Infrastructure and Environment Executive Agency, *Sustainability criteria for the blue economy: main report*, Publications Office, 2021, s. 16
- European Commission, Directorate-General for Maritime Affairs and Fisheries, Joint Research Centre, Addamo, A., Calvo Santos, A., Guillén, J., et al., *The EU blue economy report 2022*, Publications Office of the European Union, 2022, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/156eecbd-d7eb-11ec-a95f-01aa75e-d71a1> (dostęp: 14.10.2022 r.)
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, „Niebieski wzrost” - szanse dla zrównoważonego wzrostu w sektorach morskich, COM(2012)0494
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Innowacje w niebieskiej gospodarce wykorzystujące potencjał mórz i oceanów w zakresie wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy*, COM(2014)0254
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Morska energia wiatrowa: Działania niezbędne do realizacji celów polityki energetycznej w perspektywie roku 2020 i dalszej*, COM(2008)0768
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Strategiczne wytyczne dotyczące zrównoważonego rozwoju akwakultury w UE*, COM(2013)0229

- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Niebieska energia Działania, które należy podjąć do roku 2020 i później w celu wykorzystania potencjału energetycznego europejskich mórz i oceanów*, COM(2014)0008
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Europejska Strategia na rzecz większego wzrostu gospodarczego i zatrudnienia w turystyce przybrzeżnej i morskiej*, COM(2014)0086
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie nowego podejścia do zrównoważonej niebieskiej gospodarki w UE „Przekształcenie niebieskiej gospodarki UE na rzecz zrównoważonej przyszłości”, COM(2021)240
- Ocean Economy in 2030*, OECD 2016, s. 13
- Ocean Energy Forum. *Ocean Energy Strategic Roadmap 2016, building ocean energy for Europe*, 2016, https://webgate.ec.europa.eu/maritimeforum/sites/default/files/OceanEnergyForum_Roadmap_Online_Version_08Nov2016.pdf (dostęp: 2.11.2022 r.)
- Pizlo W., *Instytucje mezo w przestrzeni życia społeczno-gospodarczego*, *Oeconomia* 7(2), 2008, 69-79
- Plan Bleu. Blue economy in the Mediterranean: case studies, lessons and perspectives*, (red.) E. Lemaitre-Curri, Plan Bleu Paper n°19, UNEP/MAP Regional Activity Centre, 2020, https://planbleu.org/wp-content/uploads/2020/09/cahier19_Blue_Economy_EN.pdf (dostęp: 3.10.2022 r.)
- Pyć D., *Global ocean governance: Towards protecting the ocean's rights to health and resilience*, *Marine Policy* vol. 147, 2023, s. 105328
- Pyć D., *Podejście ekosystemowe do morskiego planowania przestrzennego jako praktyka postępowania w zarządzaniu działalnością człowieka*, (w:) *Europeizacja prawa morskiego*, Arche 2016, s. 15-39
- Pyć D., *Polska błękitna gospodarka morska. Kilka refleksji o znaczeniu integracji w polityce morskiej Unii Europejskiej*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu im. Eugeniusza Kwiatkowskiego w Gdyni*, z. 23, *Prawo* 6, Gdynia 2016, s. 36-59
- Pyć D., *Zarządzanie morskie*, (w:) *Wielka Encyklopedia Prawa*, t. III, Fundacja – *Ubi societas, ibi ius*, Warszawa 2014, s. 297
- Pyć D., *Prawo zrównoważonego rozwoju*, Gdańsk 2006, s. 188
- Report of the World Commission on Environment and Development: *Our Common Future*, 1987, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (dostęp: 12.10.2022 r.)
- Roland Holst R.J., *Change in the Law of the Sea. Context, Mechanisms and Practice*, Brill 2022
- Sprawozdanie Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *Sprawozdanie z postępu prac w dziedzinie zintegrowanej polityki morskiej UE*, KOM(2009)540
- Sustainability criteria for the blue economy. Main report*, Komisja Europejska, maj 2021, s. 5; *Action Plan: Financing Sustainable Growth*, COM(2018) 97 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0097&from=EN> (dostęp: 5.10.2022 r.)

-
- Symonides J., *Unresolved Issues and Emerging Challenges in the Law of the Sea*, Maritime Law, vol. XXXIV, Gdańsk 2018, s. 37-38, <https://journals.pan.pl/Content/109795/PDF/symonides.pdf> (dostęp: 8.10.2022 r.)
- Townsend M., Davies K., Hanley N., Hewitt J.E., Lundquist C.J., Lohrer A.M., *The Challenge of Implementing the Marine Ecosystem Service Concept*, Front. Mar. Sci. 5:359, 2018, <https://doi.org/10.3389/fmars.2018.00359> (dostęp: 3.10.2022 r.)
- Zaucha J., *Gospodarowanie przestrzeni morskiej*, Warszawa 2018, passim, <https://wydawnictwosedno.pl/wp-content/uploads/2018/10/Gospodarowanie-przestrzeni-morska.pdf> (dostęp: 12.10.2022 r.)